

Трибуна Молодого Вченого

*Олександра Голуб,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького Національної
академії наук України*

УДК 342.83(045)

Особливості правового регулювання гендерних відносин

Проблематика гендерної рівності є однією із ключових у сфері захисту прав людини, функціонування демократії та утвердження верховенства права. Забезпечення всебічного та сталого суспільного розвитку неможливе без утвердження гендерної рівності в житті соціуму.

Крім того, покращення якості людського життя напряму залежить від подолання будь-яких проявів дискримінації та забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків у сфері зайнятості, освіти, економіки, у процесі прийняття суспільно важливих рішень.

У Стратегії гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки зазначено, що гендерна рівність передбачає рівні права для жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, а також їх однакову значущість, можливості, обов'язки та участь у всіх сферах суспільного й особистого життя. Так само вона означає рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів та розподіл цих ресурсів між ними. Впровадження гендерної рівності у всіх політиках і заходах матиме результатом більш осмислене прийняття політич-

них рішень, краще розподілення ресурсів та краще врядування [1].

Однак досягнення зазначених цілей не можливе без встановлення адекватного правового регулювання гендерних відносин як на міжнародному, так і на національному рівні. Правове регулювання гендерних відносин необхідне для їх гармонійного становлення та усунення викривлень, які можуть призвести до конкретних негативних наслідків: прямої чи непрямої дискримінації, утисків, стереотипізації ролі тієї чи іншої статі у певних сферах суспільного життя.

Проблематика правового регулювання гендерних відносин досліджувалась такими авторами як: І. П. Андрусак, Н. В. Аніщук, О. П. Васильченко, К. Б. Левченко, Т. М. Мельник, Н. М. Оніщенко, Г. О. Христова, Т. І. Фулей та ін. Проте питання про особливості правового регулювання гендерних відносин та його межі все ще залишається відкритим у юридичній науці та практиці.

Метою цієї статті є дослідження особливостей правового регулювання гендерних відносин у теоретико-правовому аспекті.

Перш за все, варто звернутися до розуміння поняття «гендерні відносини». Так, концепція гендерних відносин являє собою концепцію соціальних відносин або соціально організованих відносин між статями, яка включає такі характеристики, як біологічна стать, статево-рольові стереотипи та визначені суспільством норми чоловічої і жіночої поведінки. Крім того, гендерні відносини є соціальною категорією, яка означає взаємодію жінок і чоловіків як соціальних спільнот в інтересах суспільства на основі реалізації принципу рівних прав і рівних можливостей [2, с. 97].

Право відіграє суттєву роль у регулюванні гендерних відносин. На думку Н. М. Оніщенко та О. В. Матвієнко, за умов існування сучасних правових механізмів та їх ролі у регулюванні суспільних відносин у цілому та окремих сферах життя недоцільно залишати регулювання гендерного питання в архаїчному стані стихійної саморегуляції [3, с. 71].

Введені в сферу правового простору гендерні відносини стають об'єктом правового регулювання й елементом правової системи. Таким чином, гендерні відносини зазнають владного впливу з боку держави, стають регульованими, набувають ознак стійкості, упорядкованості та етапності розвитку.

Правове регулювання має першочергове значення для формування гендерної рівності та гендерної культури в українському суспільстві. Його ефективність прямо залежить від юридичної грамотності, соціально-економічної обґрунтованості, активної позиції державних органів, недержавних інститутів і громадян.

Необхідність правового регулювання гендерних відносин зумовлена їх фундаментальністю та наскрізністю, а також тим, що гендерний дисбаланс сьогодні присутній у різноманітних сферах життя українського суспільства. Наведемо кілька прикладів, які не є вичерпними, а лише ілюструють ситуацію із забезпечен-

ням рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в Україні.

Так, за даними Міжпарламентського Союзу, станом на 01 січня 2017 року кількість жінок у парламентах світу складає 23,3%. У загальному рейтингу серед 193 країн світу Україна за рівнем представництва жінок у законодавчому органі (12,3%) посідає лише 146 місце [4].

Гендерний дисбаланс можна спостерігати й у сучасних українських медіа: жінки виступають героїнями матеріалів медіа втричі рідше, ніж чоловіки, — в середньому лише у 27% випадків; у ролі експертки журналісти залучають жінок лише у 19% випадків [5].

Крім того, за результатами дослідження гендерної дискримінації у професійному середовищі адвокатів та суддів було виявлено, що ефективність судового захисту стосовно гендерно чутливих справ є достатньо сумнівною. Найменшою ефективністю відзначаються справи з трудових спорів за ознакою дискримінації та справи про сексуальні домагання [6, с. 71].

Такий обсяг проблематики потребує її централізованого вирішення, загальнодержавної координації, закріплення за допомогою сталих єдиних підходів. Вказані проблемні питання можливо врегулювати за допомогою права, яке має потужний вплив на відносини у суспільстві.

Виходячи з наведеного, можна дійти висновку, що недосконалість механізму правового регулювання в окремих випадках може призводити до соціальних виключень, які відбуваються, коли держава належним чином не забезпечує прав громадян. Виконання жінкою специфічних біологічних функцій та особливих соціальних ролей створює передумови для її виключення з економічного й соціального життя, позбавлення її можливості брати реальну участь у розподілі соціальних благ. Таким чином, якщо держава не надає дієвих юридичних гарантій, то поділ громадян на тих, хто включений у суспільне життя, і тих, хто виключений з

нього, може відбуватися за статевою ознакою.

Як зазначає О. П. Васильченко, причинами недотримання принципу рівних прав та свобод жінок і чоловіків в Україні визначено недостатню ефективність існуючого механізму забезпечення гендерної рівності, а також певну декларативність і недотримання проголошених вітчизняним законодавством положень у цій сфері. Йдеться насамперед про гендерну нерівність, латентну й відкриту дискримінацію жінок у сфері політики, сімейних відносин, а також трудових відносин, у забезпеченні зайнятості й рівної оплати праці для жінок і чоловіків [7, с. 21].

На нашу думку, у праві питання гендерної рівності може розглядатися у двох аспектах:

- по-перше, як формальне закріплення рівності чоловіків і жінок шляхом встановлення рівних прав та можливостей у нормах права;

- по-друге, як практичне втілення рівних умов реалізації наданих законом можливостей, втілення правових принципів і норм.

Саме на стику цих двох аспектів, на наше переконання, і проявляється реальний рівень забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, який багато у чому залежить від ефективності правового регулювання.

Ефективність правового регулювання визначається двома показниками. З одного боку, ефективність вираховується як співвідношення між реальними результатами правового регулювання та його цілями, а з іншого – як відношення соціального результату регулювання (рівня впорядкованості відповідних суспільних відносин) до витрат і зусиль, спрямованих на його досягнення [8, с. 96].

Правове регулювання може мати й певні недоліки, що впливають на його ефективність, а саме: не відповідати реально існуючим суспільним потребам і відносинам, що трансформуються або ж вмещувати юридичні колізії та прогалини. Крім того, ефе-

ктивність такого регулювання залежить і від рівня розвитку суспільства, наявних економічних ресурсів, стану правосвідомості громадян та посадових осіб органів публічної влади.

Ефективність правового регулювання гендерних відносин залежить від ряду суб'єктивних і об'єктивних чинників.

Об'єктивні умови правового регулювання гендерних відносин включають соціально-політичне становище жінок і чоловіків, рівень їх представлення в органах державної влади і місцевого самоврядування, входження до політичної та професійної еліти, реальний вплив на політичні процеси, розподіл економічних ресурсів між представниками обох статей тощо.

Суб'єктивні умови визначають внутрішні характеристики правового регулювання гендерних відносин. Серед них можна виділити наступні: стан гендерних відносин та перспективи їх розвитку; мету регулювання; оптимальний варіант регулювання; форми закріплення гендерної рівності; своєчасність правотворчості; стан правової бази; правозастосовчу практику; правосвідомість та правову культуру громадян.

Залежно від характеру правового регулювання гендерних відносин може бути дискримінаційним, патерналістським або егалітарним.

Дискримінаційний тип регулювання передбачає обмеження прав і можливостей однієї статі порівняно із іншою. Такий тип правового регулювання сприяє поглибленню гендерного розриву у суспільстві та закріплює стереотипи щодо влади та права як атрибуту лише однієї із статей.

Патерналістський тип правового регулювання передбачає захист прав і свобод жінки, закріплення додаткових гарантій, поліпшення становища жінок у сфері виробництва і праці, охорони материнства і дитинства тощо.

Егалітарний тип правового регулювання передбачає систему право-

вих норм та реальних механізмів реалізації прав, які створюють рівні можливості для обох статей у всіх сферах, забезпечують паритет їх участі у формуванні інститутів влади і суспільства, рівномірний розподіл власності, свободу професійного та особистісного вибору.

Існування того чи іншого типу правового регулювання відносин у сфері гендерної рівності залежить від втілення у змісті правових норм принципу рівності, наявності гарантій та дієвих механізмів його реалізації, а також системи відповідних державних органів, які контролюють дотримання гендерної рівності, закріплюють її в процесі правотворення чи усувають її порушення під час правозастосування.

Враховуючи вищевикладене, ми можемо зробити наступні висновки.

Існує декілька типів правового регулювання гендерних відносин, вони розрізняються направленістю впливу та сукупністю своїх правових засобів. Той чи інший тип правового регулювання гендерних відносин закріплює та підсилює існуючий у суспільстві статус жінки і чоловіка. Відповідно конкретний тип правового

регулювання може сприяти становленню гендерної рівності або ж, навпаки, поглиблювати гендерний розрив та наявну дискримінацію.

Досягнення реальної рівності прав та можливостей обох статей багато у чому залежить від ефективності правового регулювання. Ефективність правового регулювання гендерних відносин залежить від ряду суб'єктивних і об'єктивних чинників.

Оскільки гендерна проблематика має наскрізний характер, при закріпленні конкретного типу правового регулювання необхідно враховувати, який вплив обраний тип правового регулювання спричинятиме на становище жінок і чоловіків.

Правове регулювання гендерних відносин має бути спеціалізоване за сферами суспільних відносин, на які здійснюється вплив. На рівні національної правової системи це, насамперед, відображається у ході систематизації та спеціалізації законодавства. Крім того, на нашу думку, у національній правовій системі має бути врахований міжнародний досвід щодо секторального впровадження гендерних підходів.

Список використаних джерел

1. *Стратегія* гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки. [Електронний ресурс] / Рада Європи. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>
2. *Гендерні* відносини як конструкт прав людини, прав жінок / С. І. Сулімова // Актуальні проблеми державного управління. 2008. № 2. С. 96-103
3. *Оніщенко Н. М.*, Матвієнко О. В., Береза С. В., Томашевська М. О. Європейський правовий вимір гендерно чутливої політики: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 144 с.
4. *Women in national parliaments* [Електронний ресурс] / Inter-Parliamentary Union. – Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>.
5. *У новинах* українських ЗМІ жінок згадують втричі рідше, ніж чоловіків – дослідження [Електронний ресурс] / Інститут масової інформації. – Режим доступу: <http://imi.org.ua/news/u-novynah-ukrajinskyh-zmi-zhinok-zhaduyut-vtrychi-ridshe-nizh-cholovikiv-doslidzhennya/>
6. *Фудей Т. І.* Гендерна рівність при здійсненні правосуддя. К.: ВАІТЕ, 2016. 180 с.
7. *Василченко О. П.* Принцип рівності прав і свобод людини і громадянина в конституційному праві України: доктринальні та прикладні аспекти [Текст] : автореф.

дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Васильченко Оксана Петрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 35 с.

8. Козюбра М. І. та інші. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. К., 2015. 392 с.

Голуб О. А. Особливості правового регулювання гендерних відносин

У статті досліджується питання впливу права на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків та правового регулювання гендерних відносин. Авторка акцентує увагу на типах такого регулювання, а також проблематиці ефективності правового регулювання.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерні відносини, правове регулювання, ефективність правового регулювання.

Голуб А. А. Особенности правового регулирования гендерных отношений

В статье исследуется вопрос влияния права на обеспечение равных прав и возможностей женщин и мужчин, а также правового регулирования гендерных отношений. Автор акцентирует внимание на типах такого регулирования и проблематике эффективности правового регулирования.

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерные отношения, правовое регулирование, эффективность правового регулирования.

Golub O. Features of legal regulation of gender relations

The article examines impact of law on the equal rights and opportunities of women and men and the legal regulation of gender relations. The author focuses on the types of such regulation, as well as the problems of the effectiveness of legal regulation.

Key words: gender equality, gender relations, legal regulation, effectiveness of legal regulation.